

A szövetkezeti mozgalom és az osztályharc alakulása Tolna megyében 1949-56 között ⁽¹⁾

„Pártunk és Kormányunk intézkedései nyomán most állapítják meg, hogy kik azok a középparasztok, akiket a múltban helytelenül kuláknak minősítettek. Azokban a községekben, ahol ez a felülvizsgálás már megtörtént, a fmsz [földművelésszövetkezet] igazgatósága a helyi pártszervezet bevonásával állapítsa meg, hogy a kuláklistánál törölt és teljes elégtételt kapott középparasztok között vannak-e olyanok, akiket az elmúlt években, mint kulákokat a fmsz tagjai közül és a fmsz vezetőségéből kizártak.”

Bevezetés

A szövetkezeti mozgalom nem az 1945 utáni korszak találmánya. Hitel- és fogyasztási szövetkezetek Magyarországon először a 19. sz. második felében alakultak. Szélesebb körű szervezésük a 19. sz. utolsó évtizedében indult meg. A 20. sz. első évtizedének végén a Hangya szövetkezeti hálózat szinte már az egész országra kiterjedt. Hozzájárultak a kereskedelmi hálózat fejlesztéséhez, az áruellátás javításához. A hitelszövetkezetek elősegítették a mezőgazdasági termelés fejlődését. A tejszövetkezetek a szarvasmarha-tenyésztést segítették elő. Az 1945 előtti szövetkezeti mozgalom jelentős szerepet töltött be az ország gazdasági életében.

Tolna az ország kisebb megyéi közé tartozik. Természeti adottságai igen kedvezőek a földművelésre. Az 1945. évi földreform-rendelet az olyan uradalmi felszereléseket, amelyek szétozása nem felelt volna meg a közérdeknek, földműves-szövetkezeti kezelésbe adta, pl. malom, szeszfőzde stb., ezzel is előmozdítva a szövetkezetek fejlődését. Létrejöttek a felsőbb szervek, 1949-től SZÖVOSZ (országos), MESZÖV (megyei) szövetség - 1951-től többször változott a név. Elvileg nem felsőbb, hierarchikus szerv volt, hanem érdekképviselet. A gyakorlatban azonban másképp működött.

Vannak tehát korábbi, részben már a századforduló tájékán létrejött szövetkezeti társulások s az 1945-46-ban kiadott rendeletek által megfogalmazott célok szellemében létrejött földműves-szövetkezetek - amelyek egyesülése a fordulat évében s utána bekövetkezett.

A szövetkezetek a helyi politikai csatározásokban mindenütt nagy szerepet játszottak. Igyekeztek, a központi utasításoknak megfelelően, végrehajtani az összevont szövetkezetekben a "tisztogatásokat". 1949. július 18-án a következő jelentést küldte a Tolna megyei SZÖVOSZ Budapestre, a SZÖVOSZ Személyügyi osztályának: "Felülvizsgáltunk 122 ügyvezetőt, azonnali leváltásra 42 került, ideiglenesen marad 29." [...] "... a megyei választmányi értekezlet igen szépen, hangulatosan, az éles osztályharc jegyében, valamint Pártunk politikájának helyeslése közepette, nagy vezetőnk Rákosi elvtárs és felszabadítónk a Szovjetunióhoz való ragaszkodás jegyében zajlott le."

Szeptember 28-án már alábbhagyott a lelkesedés: "Megyénkben a hangulat általában kielégítő, azonban még helyenként a kulákok igyekeznek beférkőzni a szövetkezeteinkbe ott, ahol a szövetkezeteink vezetői politikailag gyengék és nem viszik eléggé az osztályharcot a kizsákmányoló elemekkel szemben."

Az osztályharcot, tisztogatásokat a lakosság soraiból is segítették "önzetlen" feljelentésekkel, bizonyos vonzó szövetkezeti posztok (ügyvezető, felvásárló stb.) elnyerése reményében: "E hó 25-én tudtam meg, hogy X. Y. a dombóvári szövetkezet ügyvezetője, ki párttitkári teendőkket is meg van bízva, milyen jobboldali magatartást tanúsított a múltban. Ténykedése ezt a beállítottságot igazolja, mert hazugságtól sem riad vissza, hogy a kommunistákat s zsidókat a szövetkezetből eltávolítsa." [...] "...ma azt is megtudtam, hogy X. Y. Gömbös katona volt, és 1934-35-ben mikor leszerelt, jutalmul kapta Dombóváron az iskolaszolgái állást." [...] "Ehhez hasonlókat még sokat tudnék, úgy X. Y.-ról, mint a szövetkezet volt Hangyás klerikális dolgozóiról írni, csak a levél hosszúsága miatt nem teszem, de személyes kihallgatás alkalmával mindent szívesen elmondok."

Az ügyvezetők "politikai gyengeségének" s osztályharcos szellemének javítását szolgálja a SZÖVOSZ Személyügyi és Oktatási főosztályának 1952. november 4-én a megyébe érkezett 13/1952. sz. utasítása, amely részletesen leírja honnan kérjenek információkat a leendő ügyvezetőről s mire terjedjen ki.

- a. Pártszervezettől - hozzátartozókról, baráti körről is! Esetleges külföldi kapcsolatokról stb.
- b. A helyi tanácstól - szülőkről, testvérekről, esetleges házastárs szüleitől, nagyszülőkről, rokonokról, azok vagyoni helyzetéről, beadási kötelezettségük teljesítéséről, pártállásukról, hogyan dolgoznak, katonai múltjuk
- c. Előző munkahelyéről pl. "dolgozókhöz való viszonya harcias volt-e vagy megalkuvó"
- d. Volt munkatársaitól - magatartása, politikai megnyilvánulása pl. milyen családi életet élt
- e. A szövetkezet vezetőségétől
- f. Volt katona és hadifogolytársaitól, pl. hogyan vélekedett a Szovjetunióról
- g. Testvéreiről
- h. Feleségéről - annak munkahelyéről, rokonairól

A MESZÖV Személyügyi és Szakoktatási csoportja 391/686086/1953. sz. utasításában a következő szempontokat és követelményeket írta elő a vezetőség, országos, megyei s járási küldöttek káderkiválasztásánál: "Elsőrendű követelmény a párt- és osztályhűség [...] biztosítani kell 50-60%-os párttagok arányát, származás szerinti megoszlás: 85% munkás-paraszt, 15% értelmiségi és egyéb legyen"

A 11/1955. SZÖVOSZ rendelkezés ütemterv készítését kéri osztályidegen dolgozók leváltásáról - határidő 1 hónap. A MESZÖV III. negyedévi jelentése (VI/1092/1955) : "45 személy nem megbízható politikai szempontból földműves-szövetkezeti szinten, járási központoknál 1 fő kétes, 1-et vizsgálnak, 3 elbocsátva, MESZÖV-nél nincs"

A MESZÖV személyügyi előadója 1955. december 15-én a következőket jelentette: "A szövetkezeti apparátusban meglévő osztályidegenek eltávolítását nagyon langyosan kezelik, pl. a Paksi fmsz-nek 2 kulák származású dolgozója van, ezeket azonban a leváltásra kerülők ütemtervébe be sem vették. [...] még a jó szakmai képzettségre sem hivatkozhatnak, mert nincs megfelelő képzettsége."

Az erőteljes osztályharc s tisztogatások ellenére 1956 tavaszán még mindig találhatók "kétes" személyek több járásban, pl. a tamási járásban is: "X. Y. a pincehelyi fmsz vezető könyvelője, szüleinek két téglagyára volt, Tamásiban és Hőgyészen. Természetes, hogy állandó munkásokkal dolgoztattak, tehát kizsákmányoló tevékenységet folytattak, e szerint kulákok." [...] "Y. Z. a tamási fmsz vendéglő-étterem vezetője. A felszabadulás előtt nagyforgalmú üzlete volt és 4-5 állandó alkalmazottat tartott." Utóbbi a járás, szakember hiányában, továbbra is alkalmazni kívánta. A MESZÖV igazgatósága 1956. április 17-i ülésén mindkettejük további alkalmazásához hozzájárult.

Azonban nem csak a jobboldaliság okozott gondot. S. A. a MESZÖV megyei titkárához 1951. július 11-én írt levelében a következőket panaszolta: "Az iskolából telve ambícióval érkeztem vissza. Bíztam a SZÖVOSZ ígéretében, hogy Bonyhádon leszek elhelyezve, és így családommal együtt lehetek ismét. A meglepetés akkor ért, amikor a bonyhádi JPB a MESZÖV szem. felelősének kijelentette, hogy nem működhetek Bonyhádon, de még a járásban sem, mert baloldali vagyok. Utána jártam ennek a kérdésnek és nevétséges okot hozott fel Z. a baloldaliságot illetően, hogy nem köszöntem neki az utcán (állítól) és, hogy konkretizáltam a múlt évben Révai elvtárs "Harc a klerikalizmus ellen" cikkét helyi viszonylatban, és ez sérti a parasztpolitikát. Kifogásolta azt is, hogy mint ipari munkás paraszti vonalon működöm."

Az elnök válasza: "Azon kell kezdenünk, hogy az elvtárs Pártunk tagja, ami kettőzött kötelezettséget jelent az elvtársra." [...] "Felhívjuk az elvtárs figyelmét arra, hogy jelenleg az elvtárs a földműves-szövetkezet alkalmazottja és rendelkezünk az elvtárrsal." [...] "Megjegyezzük azt, hogy az elvtárs Pártunk tagja és reméljük azt, hogy mint helytálló kommunista fog viszonyulni levelünkhez."

Az elnök sorai megnyugtató helyett inkább elkeserítették S. A-t, aki újra tollat ragadott július 17-én: "Az ítélet elhangzott. A MESZÖV leveléből az tűnik ki, hogy én egy alávaló gazember vagyok, aki a Pártot semmibe sem veszi." [...] "Tanácsot kérek a MESZÖV-től, hogyan járjak el a felém elhangzott "baloldali" vád ellen. Ez annyit jelent, hogy ártalmas vagyok a Pártra nézve nem csak Bonyhádon, de másutt is és nem tudok nyugodtan dolgozni és jól, míg ez a kérdés tisztázást nem

nyer. A baloldaliság épp oly veszélyes, mint a jobboldaliság, ha ugyan nem veszélyesebb, és ez nagy baj a Pártra nézve, de reám nézve is. Pártunk ügye megkívánja, hogy sorait megtisztítsuk az oda nem való elemektől. Erre vonatkozólag kérek tanácsot."

Vajon kapott-e tanácsot panaszkodó levélírónk? Az "ÜGY" tisztogatást kívánt, az "osztályharc" fokozódott. De kik ellen?! Idézet a SZÖVOSZ 1956.augusztus 23. 31.sz körleveléből: "Pártunk és Kormányunk intézkedései nyomán most állapítják meg, hogy kik azok a középparasztok, akiket a múltban helytelenül kuláknak minősítettek." "A rehabilitált középparasztok részére a fmsz-ek a legrövidebb időn belül biztosítsák a fmsz-i tagsággal járó jogokat és előnyöket." [...] "A legközelebbi taggyűlést, küldött- (köz)gyűlést a kizárás helytelenségéről, illetve a visszavételről tájékoztatni kell."

Forrás

SZÖVETKEZETEK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE
Titkárság

Titkárság 31.sz.körlevele
Budapest, 1956.augusztus 23.

Kapják: MESZÖV,FJK igazg. elnökök
Fmsz-i ig. elnökök

SZIGORÚAN BIZALMAS!

SZÖVOSZ Igazgatósága Elnökének 95/1956.sz.utasítása

a rehabilitált középparasztok fmsz-i tagságának helyreállításáról.

Pártunk és Kormányunk intézkedései nyomán most állapítják meg, hogy kik azok a középparasztok, akiket a múltban helytelenül kuláknak minősítettek. Azokban a községekben, ahol ez a felülvizsgálás már megtörtént, a fmsz igazgatósága a helyi pártszervezet bevonásával állapítsa meg, hogy a kuláklistán törölt és teljes elégtételt kapott középparasztok között vannak-e olyanok, akiket az elmúlt években, mint kulákokat a fmsz tagjai közül és a fmsz vezetőségéből kizártak.

A rehabilitált középparasztok részére a fmsz-ek a legrövidebb időn belül biztosítsák a fmsz-i tagsággal járó jogokat és előnyöket az alábbiak szerint:

a. A rehabilitált középparasztokat az igazgatóság együttes állásfoglalása után a fmsz igazgatóságának elnöke, vagy az igazgatóság valamely tagja személyesen keresse fel, beszélgessenek el velük az elkövetett hibákról és juttassák kifejezésre, hogy azokat a fmsz is jóvá akarja tenni.

b. Meg kell állapítani, hogy a fmsz-ből kizárt középparaszt részére a kizáráskor visszafizették-e a befizetett részjegyet. Ha a részjegy összegét nem fizették vissza, hanem azt tartalékalapra, függő- vagy más számlákra könyvelték, úgy azt most a részjegy alapszámlára vissza kell vezetni és a tagkönyvbe ismét be kell jegyezni. Amennyiben a fmsz igazgatósága a kizárt középparaszttól a fmsz-i tagkönyvét bevonta, azt részére ismét ki kell adni. Ha a részjegy összege a kizáráskor nem került visszafizetésre, az érvényben levő rendelkezések szerint a kizárás idejére is ki kell fizetni a részjegyek után járó visszatérítést.

Amennyiben a kizárás előtti esztendőben a kizárt középparaszt vásárlásait és értékesítéseit a visszatérítési könyvecskébe bejegyeztette, s a kizárás miatt a visszatérítés nem került kifizetésre, azt az alkalmazott kulcs szerint folyósítani kell. A kifizetéseket, amennyiben a tagok részesedése számlán az 1955. évi tiszta feleslegből megtakarítás mutatkozik, ennek terhére, egyébként az 1956. évi visszatérítések terhére kell elszámolni. Ha a kizárt fmsz-i tag vásárlásait és értékesítéseit nem jegyeztette be, visszatérítést számfejtteni nem lehet.

c. Azok a rehabilitált középparasztok, akik a kizárás előtt az fmsz igazgatóságának, felügyelőbizottságának, intéző- és ellenőrzőbizottságának, vagy a megyei, járási választmány tagjai voltak, az elkövetkezendő tagértekezleteken, küldött- (köz)gyűléseken a vezetőségbe ismét beválaszthatók.

d. A legközelebbi taggyűlést, küldött- (köz)gyűlést a kizárás helytelenségéről, illetve a visszavételről tájékoztatni kell.

Mészáros Sándor s. k.

a SZÖVOSZ Igazgatóságának
elnökhelyettese

1.336/1956.VIII/23.KV. 1400.

Forrás: Tolna Megyei Önkormányzat Levéltára

XXIV/403 MESZÖV iratai 1947-73. Személyügyi osztály iratai (Az iratanyag jelenleg rendezés alatt áll, dobozszámot csak a rendezés befejezése után közölhetünk).

Címkék:

[SZÖVOSZ](#) ^[2]

[MESZÖV](#) ^[3]

[szövetkezet](#) ^[4]

Kiadás: 3. évfolyam (2003) 2. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/politika/a_szovetkezeti_mozgalom_es_az_osztalyharc_alakulasa_tolna_megyeben_194956_kozott.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/politika/a_szovetkezeti_mozgalom_es_az_osztalyharc_alakulasa_tolna_megyeben_194956_kozott.html

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szovosz>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/meszov>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szovetkezet>